

ØF-rapport 2/2013

Europeiske villreinregioner

- **Hva kan de bli?**

av

Hans Olav Bråtå og Olav Strand

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984. Instituttet har siden 2011 vært organisert som et aksjeselskap med Hedmark fylkeskommune, Oppland fylkeskommune, Høgskolen i Lillehammer, Sparebanken Hedmark og Stiftelsen Østlandsforskning som eiere. Østlandsforskning er lokalisert på Lillehammer, men har også et kontor på Hamar.

Instituttet driver anvendt, tverrfaglig forskning og utvikling. Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning viktigste oppdragsgivere er departementer, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

ØF-rapport 2/2013

Europeiske villreinregioner

Hva kan de bli?

av

Hans Olav Bråtå og Olav Strand

Tittel: Europeiske villreinregioner – hva kan de bli?

Forfatter: Hans Olav Bråtå (Østlandsforskning) og Olav Strand (NINA)

ØF-rapport nr.: 2/2013

ISBN nr.: 978-82-7356-718-5

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: 1149

Prosjektnavn: Europeiske villreinregioner

Oppdragsgiver: Miljøverndepartementet

Prosjektleder: Hans Olav Bråtå

Referat:

Rapporten Villrein og Samfunn foreslo i 2004 at det ble etablert to «europeiske villreinregioner» i Sør-Norge. Disse skulle reflektere vårt ansvar for arten, dens betydning for europeisk historie og ønsket om å legge til rette for at villreinen fikk mulighet til å vandre mellom det som i dag er adskilte villreinområder. Hva dette skulle medføre mer konkret, og hvordan de skulle forankres regionalt, har imidlertid vært uklart. For å få større klarhet i slike spørsmål er det gjennomført to ide-dugnader med berørte interessenter i hver region. Hovedkonklusjonen i rapporten er at det er interessant å se større områder i sammenheng, men at eventuelle europeiske villreinregioner må vokse fram via utvikling av et faktisk samarbeid mellom ulike aktører, herunder grunneiere og næringsliv. En konkret satsing på villreinrelatert næringsutvikling, særlig innen reiselivet, samt utvikling av kunnskap som kan støtte opp under dette vil være viktig i det videre arbeid med de aktuelle regionene.

Emneord: Villrein, regionale planer, verdiskaping, Europa, reiseliv, bestandsforvaltning.

Dato: August 2013

Antall sider: 36

Pris: Kr 80,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefaks 61 25 41 65
epost: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

FORORD

Ett av de tiltak som ble foreslått i prosessen med Villrein og Samfunn (VISA) var at det skulle opprettes to europeiske villreinregioner i Sør-Norge. Miljøverndepartementet er sentralt i en slik oppfølging av VISA og ønsket som bakgrunn for det videre arbeid med disse regionene mer kunnskap om hva som kunne bli innholdet i dem.

En større klarhet om dette har vært hovedmålet med dette oppdraget, som har vært gjennomført av Hans Olav Bråtå ved Østlandsforskning og Olav Strand ved Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) i fellesskap. Oppdraget har hatt en ramme på ett månedsverk.

Vi vil takke de enkeltpersoner som deltok på idedugnadene på henholdsvis Hjerkin og Skinnarbu. Uten deres velvillige deltakelse har det ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet. Vi takker også Miljøverndepartementet for oppdraget og nyttige innspill i en tidlig fase av oppdraget.

Lillehammer, august 2013

forskningsleder

prosjektleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	9
1.1 Europeiske villreinregioner	9
1.2 Aktører og oppgaver i forvaltningen av fjellområder og villrein	11
1.3 Villreinen i Norge har ulike innvandringsveier	13
1.4 Fragmentering av leveområdene	14
1.5 Hva er en europeisk villreinregion?	15
1.6 Arbeidsmetode	15
2 Resultater og diskusjon	17
2.1 Forvaltningen av villreinen i de to regionene.....	17
2.2 Bestandsforvaltning og større sammenhengende områder	18
2.3 Villreinregionene som grunnlag for verdiskaping	19
2.4 Samarbeid og identitet i regionene.....	21
2.5 Fokusområder, for villrein og inngrep.....	22
2.6 Villreinsentrene og lokale museer	24
2.7 Oppfølging på regionalt – landsdelsnivå	24
3 Sluttvurdering og Våre anbefalinger	27
3.1 Sluttvurdering	27
3.2 Våre anbefalinger	27
4 Referanseliste	31
5 Vedlegg	33

Figurer

Figur 1 Forslaget i europeiske villreinregioner.	10
Figur 2. Villreinens innvandringsveier til Norge etter siste istid.....	14
Figur 3. Aktuelle verdikjeder basert på villreinen og villrein fjellet.....	20

SAMMENDRAG

Rapporten Villrein og Samfunn introduserte i 2004 begrepet europeiske villreinregioner, og det ble uttrykt ønsker om at en innen 2012 skulle opprette to slike regioner. Det ble foreslått en region nord som inkluderte Rondane, Sølknletten, Knutshø og Snøhetta og en region sør som inkluderte Setesdal Vesthei, Setesdal Austhei, Hardangervidda og Nordfjella. Til sammen skulle de to regionene reflektere villreinens innvandringshistorie og dens historiske betydning for europeiske historie, i tillegg til å fokusere på Norges internasjonale forpliktelser når det gjaldt å ta vare på de siste rester av den europeiske fjellreinen. I den påfølgende oppfølging av VISA-rapporten ble det startet et arbeid med regionale planer for fjellområder med villrein. Tanken fra Direktoratet for Naturforvaltning og Miljøverndepartementet var at de regionale planene også skulle bidra til opprettelsen av de europeiske villreinregionene.

Temaet for denne rapporten er å klargjøre bedre hva som kan bli innholdet i disse regionene. For å få innspill til dette arbeidet ble det gjennomført en ide-dugnad på henholdsvis Villreinsenter Nord på Hjerkinns og på Villreinsenter Sør på Skinnarbu. På hver av disse samlingene ble det invitert et utvalg aktører som kunne reflektere om temaet fra ulike ståsteder. På begge samlingene var det en avventende holdning til opprettelse av europeiske villreinregioner, og skepsisen synes størst i den søndre regionen. Ide-dugnadene viste at det var interesse for en videre satsing på reinen og fjellet som kilde til verdiskaping, særlig i forhold til reiseliv og utmarksnæringer. Fokus på mat og matkultur, kulturminner og forvaltningen av fjellområdene ble sett på som sentrale elementer i et mulig samarbeid på tvers av dagens villreinområder. I det søndre området ønsket en å legge vekt på at dagens bruk er forlengelsen av en omfattende høstingskultur. I den nordre delen var en mer interessert i å fokusere på villreinen, herunder at dens østlige historie var særlig interessant, med et mulig asiatiske perspektiv. Det medfører at satsingen på å få Villreinfangsten som verdensarv på UNESCOs verdensarvliste er ekstra interessant.

Det videre arbeid med verdiskaping og hensynet til villrein innen regionene vil bli konsentrert om utvalgte områder, såkalte fokusområder, og en ser for seg at det etableres flere ulike og konkrete prosjekter som fokuserer på samarbeid på tvers av områdegrensene og på verdiskaping i utvalgte områder. På sikt kan et slik mer konkretisert og praktisk retta arbeid lede fram til et mer omfattende regionalt samarbeid på tvers av villreinområdene og kanskje til en etablering av europeiske villreinregioner. Vi foreslår i alt fem ulike prosjektområder som mulige oppstartstema for dette arbeidet.

1 INNLEDNING

1.1 Europeiske villreinregioner

Begrepet «europeiske villreinregioner» ble først presentert i forbindelse med rapporten fra rådgivningsgruppa fra prosjektet «Villrein og Samfunn». Arbeidet i denne rådgivningsgruppa ble startet høsten 2003. Bakgrunnen for prosjektet var en rekke utfordringer knyttet til villreinenes bestands- og arealforvaltning og et ønske fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) og Miljøverndepartementet (MD) om å utvikle konsensus om de lange linjer for bestands- og arealforvaltningen. Rådgivningsgruppas arbeid ble sammenstilt i rapporten «Villrein og Samfunn. En veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein fjell» (Andersen & Hustad 2004). Rådgivningsgruppa vektla fem hovedpilarer for den framtidige forvaltningen og introduserte begrepene *nasjonale villreinområder* og *europeiske villreinregioner*, jf figur 1.

I Villrein og Samfunn prosjektet ble det klart at mange av utfordringene knyttet til villreinen og villrein fjellet dreier seg som arealspørsmål. Det ville derfor bli viktig å se de enkelte fjellområder med villrein i en større helhet og at regional planlegging etter plan- og bygningsloven kunne bli et viktig virkemiddel for å håndtere arealspørsmålene. Bak dette lå et ønske om å unngå en «bit- for -bit» forvaltning som til da hadde bidratt til å eroderte fjellområdene som leveområder for villrein (Andersen & Hustad 2004).

På dette tidspunktet eksisterte det allerede fylkesdelplaner som behandlet den samme typen arealspørsmål. Disse planene omfattet henholdsvis Rondane, Dovrefjell og Hardangervidda Aust. Kunnskap om arbeidet med disse planene, herunder evalueringer (Bråttå 1997, Bråttå 2001) var en del av bakgrunnen for de anbefalingene som senere ledet fram til det omfattende initiativet om satsingen på fylkesdelplaner (som etter innføringen av ny- plan og bygningslov ble kalt regionale planer).

Det brede arbeidet med regionale planer ble igangsatt i 2007 da Miljøverndepartementet ba en rekke fylkeskommuner om å starte arbeidet med slike planer. Dette omfattet Setesdal- Ryfylke og Setesdal Austhei, Hardangervidda, Nordfjella, Ottadalsområdet, Rondane og Sølknletten, Knutshø og Snøhetta, og Forollhogna. Departementets bestillingsbrev la vekt på at villreinenes leveområder skulle sikres på lang sikt og at planene skulle integrere hensynet til bygdeutvikling og lokalt næringsliv. Dette skulle skje via soner med retningslinjer og en rullerende handlingsplan. En signaliserte også at flere av de nasjonale

villreinområdene på et seinere tidspunkt var tenkt inkludert i to europeiske villreinregioner. Ambisjonen om å opprette to europeiske villreinregioner må ses med bakgrunn i de samla anbefalingene fra Villrein og Samfunn hvor det blant annet heter at en bør:

- Løfte villreinen fra “menighet” til samfunn
- Ha et sterkere fokus på arealforvaltningen
- Få en slutt på “bit for bit” forvaltningen
- Etablere større sammenhengende leveområder for villrein
- Tilrettelegge for bærekraftig verdiskapning

I lys av disse fem hovedpilarene anså en europeiske villreinregioner som et mulig grep for å øke fokuset på villreinen og den samla innsatsen som Norge bruker for å bevare arten og leveområdene. Dette omfatter både planlegging, behovet for større sammenhengende leveområder og ikke minst mulighetene for at villrein skulle kunne bidra positivt til verdiskapning både som budbærer og som det en kalte identitetsmarkør.

Figur 1 Forslaget i europeiske villreinregioner.

Kilde: villrein.no, nedlastet 3.4.2013

1.2 Aktører og oppgaver i forvaltningen av fjellområder og villrein

Grunneiere – rettighetshavere

Arealene i de norske fjellområdene eies eller forvaltes av en rekke ulike aktører. Som grunneiere eller rettighetshavere har de mulighet til gjennomføring av en rekke ulike tiltak, som salg av hyttetomter, tilrettelegging av stier og løyper, kultivering av fiskevann m.v. Dette påvirkes imidlertid av den overordna styring av arealene, og da særlig hva som er bestemt via planlegging etter plan- og bygningsloven samt etter naturmangfoldloven. Grunneiere og rettighetshavere har mulighet til ulike tiltak og høsting av villrein via salg av jaktkort på den og andre arter. Det er grunn til å skille mellom følgende hovedgrupper: private grunneiere, sameier/grunneierlag og allmenninger.

Dersom en privat grunneier eier en del av fjellområdet som er godkjent som «tellende areal» kan vedkommende grunneier få tildelt et antall jaktkort på villrein. Antall jaktkort avhenger av vedkommende sin andel av tellende areal. Jaktkortet kan brukes av grunneier eller det kan selges videre til andre. I en rekke tilfeller er det også en del av fjellområdet som sies i fellesskap av flere. Disse kalles sameier. På samme måte som for private får de et antall jaktkort som står i forhold til deres andel av tellende areal.

Store deler av de sør-norske fjellområdene, særlig i øst og nord er statsgrunn, og forvaltes av Statskog. Statskog har omfattende rettigheter mht drift av selve grunnen og hvordan den skal forvaltes. Jaktrettighetene er imidlertid overført til fjellstyrene og disse kalles derfor rettighetshavere (og ikke grunneiere). Disse forvalter hver sin statsallmenning, f.eks. Sel og Nordre Kolloen statsallmenning, og har der rett til å selge kort på villrein, småvilt og fisk. Inntektene går til det lokale fjellstyret.

I flere områder er private grunneiere organisert og blant de største er Hardangervidda Grunneigarsamskipnad (HG). I villreinområdene har ulike typer grunneiere organisert seg i et villreinutvalg (VU) eller villreinlag. Via dette har grunneierne et felles talerør i spørsmål om villrein i forhold til offentlige aktører. Det er også et mer operativt organ som har ansvar for den «daglige drift» av villreinområdet, f.eks. når det gjelder behov for ulike typer kunnskap, som tellinger, men også fordeling av jaktkort og jaktforvaltningen.

Offentlige aktører med ansvar for villrein og areal

Villreinnemnda er en offentlig aktør som er underlagt Miljødirektoratet sin instruksjonsmyndighet. Villreinnemnda består av en politisk valgt representant fra hver av kommunene innen et villreinområde og den velges for fire år av gangen. I mange tilfeller omfatter nemnda flere villreinområder. Nemnda har et ansvar for å uttale seg i saker vedrørende arealbruken i det enkelte villreinområde, som kommuneplaner og dispensasjoner. De godkjenner også villreinutvalgets driftsplan for villreinområdet, tellende areal og de årlige kvotene mm. Villreinnemndene har vært sentrale i arbeidet med de regionale planene.

Andre sentrale offentlige aktører

Fylkeskommunen har et veiledningsansvar overfor kommunene i forbindelse med arealplanlegging, og har mulighet til å legge ned innsigelse dersom regional og nasjonal politikk ikke følges. De har et bredt samfunnsansvar, som å stimulere til næringsutvikling og innovasjon. Fylkeskommunene har fått ansvaret for å utarbeide hver av de regionale planene for villreinområder, ofte ved at flere fylkeskommuner samarbeider for på dekke de aktuelle fjellområder.

Regionale planer utarbeides under ledelse av fylkeskommunen på bakgrunn av plan- og bygningsloven. Regionale planer skal utarbeides i samarbeid med andre offentlige og private aktører. Regionale planer skal legges til grunn for regionale organers virksomhet og for kommunal og statlig planlegging og virksomhet i regionen (PBL § 8-2). Sentralt i forbindelse med regionale planer er et plankart som viser ulike soner, med retningslinjer for de enkelte soner. I tillegg er det mer generelle retningslinjer for ulike tema. Som en del av den regionale planen utarbeides det handlingsplaner med tiltak som omfatter hele planområdet på tvers av kommunale grenser, eller deler av planområdet. Ulike aktører som nabokommuner, fylkeskommuner og fylkesmannsembeter kan legge ned innsigelse til kommunaleplaner som bryter med intensjoner i regionale planer.

Kommunen er viktig fordi den har et bredt samfunnsmessig ansvar innen mange ulike områder. Kommunen skal ha en arealplan for hele kommunen (kommuneplanens arealdel) som viser sammenhengen mellom framtidig samfunnsutvikling og arealbruk. Det kan utarbeides arealplaner for deler av kommunens område.

Kommuneplanens arealdel skal angi hovedtrekkene i arealdisponeringen og rammer og betingelser for hvilke nye tiltak og ny arealbruk som kan settes i verk, samt hvilke viktige hensyn som må ivaretas ved disponeringen av arealene. Kommuneplanens arealdel skal omfatte plankart, bestemmelser og planbeskrivelse hvor det framgår hvordan nasjonale mål og retningslinjer, og overordnede planer for arealbruk, er ivaretatt.

Regionale planer er veiledende for kommunale arealplaner og er en del av de regionale forventningene til kommunale planer. Dermed blir kommunale arealplaner, andre kommunale planer og tiltak på kommunalt nivå sentralt for at intensjoner fra regionale planer for villreinområder faktisk kommer til uttrykk i planer og tiltak.

Fylkesmannen er statens representant i hvert av fylkene og skal bidra til at nasjonal politikk gjennomføres. Særlig sentrale i denne sammenheng er fylkesmannens miljøvernavdeling og landbruksavdeling. I forbindelse med regionale planer har fylkesmannen rett og plikt til å delta i arbeidet med planen, og de kan legge ned innsigelse til planen. Fylkesmannen kan på bakgrunn av en vedtatt regional plan legge ned innsigelse til kommunale planer.

De to villreinregionene inneholder mange nasjonalparker og landskapsvernområder, og mange av disse har hensynet til villreinen som en del av verneformålet. *Nasjonalpark- og verneområdestyrer* er interkommunale styrer for nasjonalparker og verneområder og de opprettes dersom et flertall av de berørte kommuner ønsker det. Et styre gir grunnlag for delegering av forvaltningsmyndighet. Dersom et flertall av kommunene ikke ønsker et styre er fylkesmannen forvaltningsmyndighet. Nasjonalpark- og områdestyrene velges av de respektive kommunestyre og bør primært bestå av ordfører eller andre folkevalgte i kommunene. Sekretariatet for styret legges til en nasjonalparkforvalter /verneområdeforvalter.

Villreinsentrene

Hovedformålet med stiftelsen *Norsk Villreinsenter* er å fremme bevaring og bærekraftig forvaltning av villreinbestandene og villrein fjellene i Norge. Stiftelsen har to enheter; Villreinsenter Sør på Skinnarbu i Tinn kommune og Villreinsenter Nord på Hjerkinna i Dovre kommune. Geografisk ligger det dermed ett villreinsenter i hver av de omtalte europeiske villreinregionene. Villreinsentrene er sentra for formidling av kunnskap om fjellet og villreinen, og kan således være sentrale møtepunkter i det videre arbeid med tankene bak europeiske villreinregioner.

1.3 Villreinen i Norge har ulike innvandringsveier

Villrein og Samfunn -rapporten la vekt på at Norge har et særskilt ansvar for å ta vare på villreinen, en art som i mange tusen år var grunnlaget for menneskets kolonisering av det europeiske kontinentet. Genetiske studier viser at villreinen trolig har hatt to ulike innvandringsveier til Skandinavia etter siste istid. Vi regner med at villreinen i Snøhetta, Knutshø, Rondane og Sølknletten har innvandret østfra, mens reinen via et istidsrefugium i Sørvest-Europa innvandret til Sørvest-Norge og Langfjella (bl.a. Setesdalsområdene, Hardangervidda og Nordfjella). Dette har sammen med den senere utvikling i Norge, herunder perioder med tamreindrift og flytting av reinsdyr mellom ulike landsdeler bidratt til at det er klare genetiske forskjeller mellom hovedgrupper av villrein i ulike områder. De to innvandringsveiene er illustrert i figur 2.

Figur 2. Villreins innvandringsveier til Norge etter siste istid.

Kilde: Andersen & Hustad (2004:15).

1.4 Fragmentering av leveområdene

Villreinen i Sør-Norge kunne tidligere bevege seg friere over større avstander og bruke flere av de villreinområdene som inngår i de to nevnte hovedområdene. Over tid er disse sammenhengende arealene oppsplittet i flere områder med relativt adskilte bestander. Denne utviklingen startet på slutten av 1800-tallet og skjøt fart utover på 1900-tallet som følge av utbygging av moderne infrastruktur. Lite villrein tidlig på 1900-tallet, som følge av for stor jakt, kan ha bidratt i de tidlige faser av denne utviklingen

I dag er dette bildet synlig i form av 23 villreinområder. Genetiske og arkeologiske funn viser imidlertid at det har vært til dels omfattende vandringer mellom det som i dag framstår som «isolerte øyer». Det er grunn til å anta at villreinen på den måten kunne bruke landskapet på en mer funksjonell måte, altså at den har hatt et bredere spekter av landskap og beitetyper å velge mellom. For eksempel antas det at villrein i Rondane – Dovrefjellområdet tidligere hadde sine vår- og sommerbeiter og kalvingsplasser i vestlige fjellstrøk, mens vinterbeitene var i de østlige og mer nedbørfattige områdene. Denne

oppsplittingen har ført til at reinen i Rondane i stor grad må bruke områder som er best egnet som vinterbeiter gjennom hele året.

1.5 Hva er en europeisk villreinregion?

Det gjenstår fortsatt arbeid med å utvikle og konkretisere meningsinnholdet i europeiske villreinregioner. Utvikling av innholdet i og etableringen av begrepet europeiske villreinregion kan, som vi skal komme tilbake til, ses som en lengre prosess som også involverer brukere og næringsaktører. Hovedtankene så langt har vært at europeiske villreinregioner vil bidra til å styrke de fem hovedpilarene som Villrein og Samfunn prosjektet anbefalte for den framtidige forvaltningen.

Europeisk villreinregion Nord et tenkt å skulle bestå av Rondane, Snøhetta, Knutshø og Sølknletten. Region Sør av Nordfjella, Hardangervidda, Setesdal-Ryfylke og Setesdal Austhei, se figur 1.

Tankegodset fra Villrein og Samfunn, og senere i form av innspill til arbeidet med regionale planer fra MD og DN, har blant annet vært at arbeidet med regionale planer skulle bidra til opprettelsen av de europeiske villreinregionene. Tematisk sett har dette vært knyttet til at villreinens genetiske historie, fangstkulturen knytta til villrein og at det europeiske kulturhistoriske perspektivet kunne brukes også som et grunnlag for verdiskapning i berørte fjellbygder. Med dette som bakgrunn utlyste MD et oppdrag hvor en etterspurte mer kunnskap om hvordan en kunne gi begrepet "europeisk villreinregioner" et klarere meningsinnhold, herunder hvordan ulike aktører i de to regionene vurderte begrepet og hva en så for seg i det videre arbeid i de områdene som inkluderer de to regionene.

Østlandsforskning og NINA ble tildelt oppdraget og har i samarbeid utviklet et opplegg basert på deltagelse fra ulike aktører i de to regionene. Arbeidet ble gjennomført som to diskusjonsmøter, ett i hver region. Erfaringene og resultatene av de to møtene oppsummeres og diskuteres her.

1.6 Arbeidsmetode

For å kunne svare på problemstillingene, og få større klarhet i hva en kan legge i begrepet europeiske villreinregioner, ble det tidlig klart at det var viktig med innspill fra aktører som fra ulike ståsteder kunne bli berørt av slike regioner. Hver av de europeiske villreinregionene berører mange fylker, kommuner, villreinutvalg, villreinnemnder og ikke minst mange grunneiere/rettighetshavere og bedrifter. For å få innspill fra disse ulike ståstedene ble et utvalg personer invitert til ide-dugnader.

Den første ble gjennomført på Villreinsenter Nord på Hjerkinnd den 18.2.2013 mens den andre ble gjennomført på Villreinsenter Sør på Skinnarbu den 21.2.2013. Vedlegg 1 viser program for de to ide-dugnadene samt liste over deltakere. På hver av dugnadene var det først tre innledende foredrag som skulle gi deltakerne et felles utgangspunkt for den påfølgende diskusjonen. Sentralt i del to på ide-dugnadene var en åpen del der deltakerne fikk reflektere over begrepet og dets mulige innhold, samt en mer strukturert del der deltakerne ble invitert til å reflektere over en del spørsmål. Deltakerne ble presentert for følgende spørsmål;

- Hva er aktuelle villreinfaglige tema for de to regionene, hver for seg og sett i sammenheng?
- Hvordan kan villreinregionene brukes som grunnlag for verdiskaping?
- Er det områder som bør ha et spesielt fokus m.h.t. muligheter og begrensninger for realiseringen av regionen?
 - I forhold til villrein og i forhold til næringsutvikling
- Hvilken rolle kan Villreinsentrene Sør og Nord, og lokale/regionale museer ha i arbeidet med de europeiske regionene?
- Hvordan kan det utvikles et samarbeid innen hver region og hva kan en lære av hverandre?
- Kan det utvikles en felles identitet for hver av regionene?

Det ble ført notater under diskusjonene og disse notatene danner grunnlag for det som presenteres her.

2 RESULTATER OG DISKUSJON

2.1 Forvaltningen av villreinen i de to regionene

I løpet av ide-dugnadene kom det flere innspill som fokuserte på kunnskaps- og forskningsbehov. I region nord ble det blant annet etterlyst mer og bedre kunnskap vedrørende reinens innvandringshistorie, den østlige innvandringsveien og historien bak dette. Historikken her med et refugium i Beringia peker også i retning av at villreinen er interessant i et større perspektiv enn Europa, altså også et asiatisk perspektiv. På samme måte er det klarere europeiske perspektivet ekstra interessant for den sørlige regionen. Her kom det også fram at en ønsket mer kunnskap om, og bedre dokumentasjon på reinens genetiske bakgrunn, og økt fokus på reinens historie.

Under diskusjonene ble det også påpekt at reinen i region sør har en komplisert historie og at det tidvis har vært en omfattende tamreindrift, og blanding av tam- og villrein. Dette ble sett på som en del av den historien som var aktuell å formidle fra region sør. Et nyere og interessant bidrag i den sammenheng er Vaa og Bitustøyl's gjennomgang av historikken rundt tamreindriften og villreinstammen på Hardangervidda (Vaa & Bitustøyl 2012).

Under diskusjonene ble det også påpekt at høstingstradisjonen er og bør være en kjerne i forvaltningen av villreinen, men også at det er et reelt behov for å utvide perspektivet på forvaltningen til å omfatte opplevels- og kunnskapsdimensjonen rundt villrein.

Flere av de større villreinområdene står i dag i fare for å bli ytterlig fragmentert og bestandene her lever enten i atskilte delbestander (eks. i Setesdal Vesthei, Nordfjella og Rondane), eller i områder hvor store arealer har gått ut av bruk (eks. Setesdal Vesthei, Hardangervidda og til en viss grad i Forollhogna). I de fleste av disse tilfellene må en finne løsninger lokalt gjennom driftsplanene og bestandsforvaltningen eller i tilknytning til lokale fokusområder. Problemstillingene er allikevel felles for flere områder og er relevante i et regionalt perspektiv ved at erfaringer som høstes i ett område har stor overføringsverdi og relevans for andre områder i de tiltenkte regionene.

2.2 Bestandsforvaltning og større sammenhengende områder

Bestandsforvaltningen er i dag preget av at en i lengere tid har forvaltet bestander innen mer eller mindre adskilte områder. Over tid har en etablert rutiner og praksiser tilpasset en slik situasjon og forvaltningen har stort sett lyktes med målene som har vært satt for bestandsforvaltningen. I flere av villreinområdene har en også erfaringer med å forvalte delstammer hvor arealbruk og følgelig bestandsstørrelsen kan endres mye som følge av ut- eller innvandring mellom del-bestander.

Erfaringene fra slike områder (eks Setesdal Vesthei, Nordfjella, Snøhetta Øst og Vest, og i Rondane) viser at dette kan være en krevende oppgave som betinger både god bestandsovervåking og fleksible forvaltningsløsninger. Et konkret og relevant eksempel i så måte er villreinstammen i Nordfjella som i løpet av de siste årene har tatt i bruk arealer som administrativt ligger under Hardangervidda. Så langt har villreinutvalgene på Hardangervidda og Nordfjella lyktes godt med å samarbeide om denne situasjonen. Fleksibilitet og tilstrekkelige økonomiske ressurser for bestandsovervåking, og i denne konkrete situasjonen, tilgang til GPS-merka reinsdyr, har vært viktige i så måte.

Innføring av europeiske villreinregioner og gjenåpning av trekkruiter mellom dagens villreinområder vil gi reinsdyra større muligheter for naturlig utnyttelse av sesongbeiter og dermed større muligheter for å bufre effekter av mer ekstrem klimapåvirkning. På den annen side så er det grunn til å anta at dette vil gi økte utfordringer for bestandsforvaltningen. En har i dag relativt avgrensa villreinområder, der det er god kontroll over forholdet mellom beiter og bestandsstørrelse.

Avgrensa områder gir også færre aktører som over tid har etablert gode rutiner for den daglige forvaltningen. Sammenslåing av flere villreinområder på tvers av etablerte administrative grenser kan by på en del organisatoriske problemer. Erfaringer fra Rondane viser at sammenslåingen av dette til ett villreinområde på 1990-tallet var problematisk, men de viser også at en fant løsninger. Systemet ble for en periode preget av prøving og feiling inntil man fikk etablert nye territorier for forvaltning av reinen, og ny maktbalanse og avklarte sosiale forhold forvalterne i mellom. Det er viktig at det er samsvar mellom villreinens faktiske utbredelse og hvem som er involvert i den formelle og praktiske forvaltning av villreinen (Bråtå 2001).

Det er grunn til å anta at større områder, i form av sammenslåing av villreinområder, vil resultere i en mer komplisert forvaltning og større utfordringer m.h.t en effektiv regulering av bestandene gjennom jakt. På ide-dugnaden på Skinnarbu kan skepsisen til sammenslåing av villreinområder oppsummeres i følgende spissformulering: «Det er ikke sikkert at en får en bedre bestandsforvaltning – men det vil bli en mer spennende forvaltning».

2.3 Villreinregionene som grunnlag for verdiskaping

Dersom en tar utgangspunkt i den analysen av villreinen og villreinfeltet som kilde til verdiskaping som ble utviklet i Bråtå m.fl. (2010) og som er skissert i figur 3, så er det her særlig grunn til å se nærmere den delen som baserer seg på mat-videreforedling av kjøtt, samt opplevelse av fjell og villrein. Kombinasjonen av det er også en mulighet.

Villrein – mat og mathistorie

Under ide-dugnadene kom det fram at en anså mat- og mathistorien som et aktuelt tema å satse på som element i verdiskaping. Det gjaldt både det som var knyttet til villreinen spesielt og mat mer generelt for de aktuelle fjellområder. Noen reiselivsbedrifter benytter seg allerede av dette ved å tilby gjestene egne kvelder med lokal mat samtidig med at vertskapet forteller mer om denne maten. Slike kombinasjoner av mat og historie ligger også bak utarbeidelsen av mathistorien for Gudbrandsdalen (Bråtå & Lerfald 2012), en historie som også eksplisitt tar opp villreinen og viltet mer generelt.

Villrein er i dag lite nyttet direkte i mat- og reiselivssammenheng. Tilgang til godkjente råvarer er trolig også en begrensning for slik produktutvikling. I region sør ble Bykle hotell trukket fram som et eksempel på det motsatte. Her har en tatt i bruk en bredere spekter av råvarer fra fjellet, inklusivt villrein. Tilsvarende eksempel finner en på Kongsvoll hvor en har tatt i bruk moskus både i mat og opplevelsessammenheng.

Kulturminner om villrein

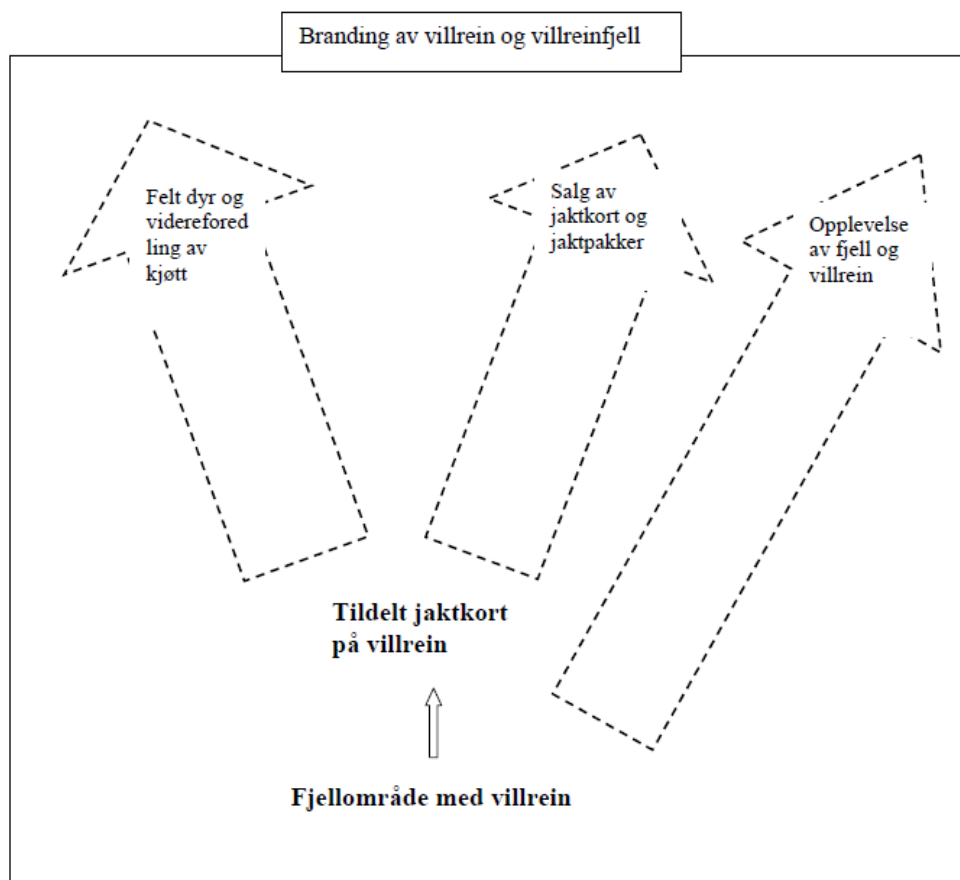
Ide-dugnadene viste at en ønsket å satse på kulturminner om villreinen som kilde til verdiskaping. Det er eksempler på dette i utkanten av Rondane, ved Formokampen, der ny kunnskap om et massefangstanlegg er blitt et viktig element i en videre satsing på dette området i reiselivssammenheng. Dette relateres også til andre fangstminner om villrein i området, og andre attraksjoner samt tilrettelegging i form av siktskive og en kommende fastmontert kikkert (Bråtå & Hole 2012). Et lignende prosjekt er under utvikling i Bågåskardsområdet på Venabygdsfjellet. Begge er finansiert via et spleiselag mellom Norges Forskningsråd ved Virkemiddel for regional innovasjon (VRI) og Villreinen som verdiskaper. I tilfellet Formokampen har også en rekke private personer og firma bidratt, både i form av økonomiske midler og frivillig innsats.

Tamrein og tamreindrift

I region sør ble det påpekt at det er en interessant historie knyttet til tamreinen og tamreindriften, og at denne burde inngå som en del av den samla historien om reinen og bruken av den. Det gjaldt alle de aktuelle villreinområdene innen region sør. Det samiske elementet er ett mulig moment her.

Figur 3. Aktuelle verdikjeder basert på villreinen og villrein fjellet.

Kilde: Bråtå m.fl. (2010:22).

Bruken og forvaltningen av fjellet og villreinen

På ide-dugnadene kom det fram at gjester på reiselivsbedrifter etterspør kunnskap om forvaltningen av villreinen og fjellområdene. Dette temaet ble diskutert ganske inngående særlig i region nord. Det ble påpekt at både den biologiske kunnskapen om villrein og den europeiske dimensjonen knyttet til mennesket og reinens historie er av betydelig verdi for reiselivet. I Rondane ble det også henvist til interessen for forvaltnings- og tiltaksretta kunnskap, og at mange besøkende var særlig opptatt av hva som ble gjort lokalt for å ta vare på villrein. Dette er en ny og viktig dimensjon, som enkelte av reiselivsbedriftene der allerede formidler til sine gjester i forbindelse med fortellingen om bruken av fjellet

I løpet av disse diskusjonene ble det klart at det var flere som så et betydelig potensial i denne delen av "fortellingen" om villrein og at aktiviteten ved villreinsentret på Hjerkin, og formidlingen som ansatte der har retta mot reiselivsbedrifter i Rondane, ble sett på som svært positivt. I denne delen av diskusjonen ble det reflektert en del rundt spørsmålet på om Villreinsentret kunne fungere som en kunnskaps- og formidlingsarena og et slags "vekstpunkt" i forhold til utvikling av gode reiselivsprodukter i regionen. Her ble

prøveordningen med buss inn til Snøheim (Strand m fl 2013) drøftet og vurdert som et eksempel på god kobling mellom kunnskapsbasert forvaltning og reiseliv.

Det synes å være en forskjell mellom region nord og sør i forhold til hva en per i dag ser som hovedelementene i formidlingen av bruken og verdiene av fjellområdene. I region nord er det interesse for å ha et fokus på villreinen, og at bestanden der er siste rest av den ville europeiske fjellreinen – og en rein som er kommet østfra. I den søndre regionen var en mer opptatt av at den kontinuerlige bruken og en langsiktig høstingskulturen, som omfatter mer enn villreinen, kunne være interessant å formidle til et europeisk publikum.

Guiding

På begge ide-dugnadene kom det fram et behov for å tilrettelegge for økt formidling retta mot reiselivet. Guider, som kanskje burde sertifiseres, var en mulighet i den sammenheng. Andre muligheter var en mer generell kompetanseheving og muligheter for å få utviklet en slags "kurspakke" for folk som jobber i reiselivet. Bråtå m.fl. (2010) tviler på om en bør satse på guiding for å oppleve villreinen spesifikt i terrenget. Allerede i dag er det imidlertid guiding i fjellområder, som på Venabygdسفjellet, men villreinen er da et tilleggselement som kan oppleves «in situ» dersom en er heldig, og ikke det primære objektet for turen.

Både hensynet til villrein og de reelle mulighetene for å oppleve villrein på en guida tur er såpass små at det er relativt lite som tilsier at spesifikk "villreinguiding" er et aktuelt konsept i nær framtid. Denne typen aktiviteter må heller ses i sammenheng med for eksempel kulturminner eller mer generelle fjellopplevelser. Det mest interessante og nyskapende elementet i denne delen av seminarene var innspillene om den potensielle verdien av avbøtende tiltak i reiselivs- og formidlingssammenheng.

2.4 Samarbeid og identitet i regionene

Selv om begrepet europeiske villreinregioner har vært kjent siden arbeidet med Villrein og Samfunn, så har innholdet og den praktiske betydningen av dette regionbegrepet hittil vært lite konkretisert. Signaler på ide-dugnadene er at en ser det som nyttig å samarbeide på tvers av villreinområdene, men ikke nødvendigvis innen hele regionen. Dette kommer særlig til uttrykk for region sør, der Hardangervidda er sentral. Det forhindrer imidlertid ikke at en i den regionen også ser nytte og muligheter i samarbeid med Setesdalsområdene og Nordfjella, men da mer på en «bilateral basis». Altså Setesdal/Hardangervidda i de tilgrensende områdene og tilsvarende for Hardangervidda/Nordfjella.

Det siste er aktualisert de seinere åra med at reinsdyra i større grad har tatt i bruk arealer mellom Bergensbanen og Rv7, og at dette utfordrer noen av de etablerte praksisene og grensene for bestandsforvaltningen i de to områdene. For aktører som arbeidet i grenseområdene mellom villreinområdene, og dermed i grenseområdet mellom ansvarsområder for flere villreinnemnder, ble det påpekt at det kunne være en utfordring

for næringsaktivitet når en beveget seg i skjæringspunktet mellom to nemnder. I en slik sammenheng ville det være fordelaktig med et nært samarbeid og lik praksis. Det framkom også tiltak/ideer som er aktuelle for hele region sør, som forholdet villrein/tamrein i en historisk kontekst, og forvaltningen av tamrein og villrein.

For Region nord synes det større åpenhet mht en større region, men det var også skepsis til etableringen av en region. Dette gjaldt både i forhold til at det allerede var en rekke begreper under utvikling og pågående prosesser som ennå ikke var ferdige, og som en ikke visste hvordan skulle implementeres. Mer konkret gjelder dette begreper som «nasjonale villreinområder» og de prosesser som har gått og går i forbindelse med regionale planer.

Det er grunn til å nevne at f.eks. i region nord så har enkelte statsallmenninger arealer i flere villreinområder, som Dovrefjell allmenning. I det området har en også over tid arbeidet med å få villreinfangsten inn på UNESCOs verdensarvliste. Det arbeidet har omfattet arealer i alle de aktuelle villreinområdene i region nord, samt villreinområder som ikke inngår der. Det har altså vært et ønske om å se området historie og kontinuerlige bruk som en verdi i «verdens sammenheng». Tilsvarende er mulighetene for å bruke villrein som tema i formidling og reiselivssammenheng allerede etablert på tvers av dagens villreinområder og det er først ved å se Dovre /Rondane regionen i ett at en får et helhetlig perspektiv på innvandringshistorikk, arealbruk, konsekvenser av fragmentering.

Diskusjonene i gruppene kan oppsummeres med at aktører både i nord og sør gjerne ser for seg samarbeid på tvers av dagens villreinområder/regionale planer, men at deltagerne ennå har vanskeligheter med å konkretisere dette samarbeidet. Etableringen av europeiske villreinregioner kan derfor, etter vår vurdering bli resultatet av en prosess hvor ulike aktører over tid blir gitt anledning til å konkretisere og implementere innholdet i de to regionene. En bør med andre ord legge til rette for praktisk arbeid som bidrar til å utvikle felles forståelse som i sin tur kan utgjøre grunnlaget for regionene.

2.5 Fokusområder, for villrein og inngrep

En effektiv og fleksibel arealforvaltning i villreinfjellet bør rette blikket mot såkalte fokusområder (Strand m. fl 2010, 2013). Fokusområdene er også brukt i forbindelse med regionale planer for å fokusere på et utvalg områder i stedet for å spre oppmerksomheten over store områder. Fokusområdene er av betydning for det regionale perspektivet fordi flere av disse områdene ligger i grensene mellom dagens villreinområder (Strand m.fl. 2010). Eksempler i så måte er trekkrutene mellom Setesdal Vesthei og Setesdal Austhei, mellom Setesdal Vesthei og Hardangervidda, mellom Snøhetta og Rondane og Snøhetta og Knutshø m.fl. (Strand m.fl. 2011a, 2011b, 2013).

Samtidig har mange av fokusområdene allerede en utbygd infrastruktur og et marked /kunde grunnlag hvor villrein kan inngå i salgbare produkter. Aksel Kongsvoll – Hjerkin

– Dombås er et eksempel på dette. Finseområdet og Rallarvegen et annet eksempel. Deler av Bergensbanen vest for Finse er også et eksempel på at tunneller har gitt villreinen mulighet til å gjenoppta gamle trekk. I dette tilfellet mellom Nordfjella og nordre del av Hardangervidda. Lignende endringer og ulike tiltak kan være aktuelle i andre områder. Eksempelvis forslaget om å bruke buss på strekningen mellom Hjerkin og Snøheim, tunneller på Rv7 over Hardangervidda osv.

Poenget i denne sammenheng er at en må ha et større geografisk perspektiv enn det som tilligger de regionale planene (som er områdevis planer) for å fange opp disse fokusområdene. Dernest er det trolig et potensial for å bruke enkelte av fokusområdene og tilretteleggingen i disse aktivt i markedsføring og formidling om villrein. Et godt eksempel i så måte er den foreslått bussløsningen til Snøheim som også er en god arena for formidling samtidig som at denne løsningen setter det lokale reiselivet i direkte kontakt med et stort antall besøkende.

Tilsvarende kompliserte og utfordrende fokusområder med stor menneskelig aktivitet og utbygd infrastruktur finnes i begge regioner (eks. Mysusæter-Spranget området og i Høvringsområdet i Rondane eller ved Hovden i Setesdal Vesthei). I det videre arbeidet med regionene er det grunn til å fokusere på noen utvalgte områder for å se på muligheter og begrensinger med å utvikle disse fokusområdene på en bærekraftig måte og ivareta både hensynet til villrein og utvikling av reiseliv / næring. Det bør være mest aktuelt å vurdere lokaliteter der det allerede er et marked for næringsutvikling, eller der det kan utvikles på bakgrunn av eksisterende infrastruktur, f.eks. større konsentrasjoner av reiselivsbedrifter og fritidshus samt innfallsporter til fjellområdene og de mange nasjonalparkene og verneområdene.

Denne tankegangen har allerede vært fremmet i forhold til Hjerkinområdet hvor en ser betydelige utfordringer med å bevare kritisk viktige villreinarealer samtidig som at det er ønske og behov for å tilrettelegge for kommersiell aktivitet. Under seminaret i region nord ble det påpekt at Hjerkin området og aktiviteten ved villreinsentret allerede er en inspirasjon mht utvikling og tilrettelegging i andre deler av Dovre-Rondane regionen.

En bør etter vårt syn gripe fatt i mulighetene som kan ligge i fokusområdene og satse på formidling / kunnskapsoppbygging knytta til lokale reiselivsbedrifter. Det bør altså skje en tilrettelegging og gjennomføring av avbøtende tiltak som både ivaretar villreinhensyn og som har verdi for nærings / reiselivsaktiviteter. Dette er utvilsomt en ambisiøs målsetning, men tilbakemeldingene fra seminarerne og ikke minst reiselivskatørene i Rondane tilsier at dette kan være mulig. Dette er også en tematikk som er områdeovergripende og som i stor grad passer med den opprinnelige tankegangen rundt de europeiske villreinregionene. Dette kan bli praktiske eksempel på verdi- og identitetsskapingen rundt villrein som ble skissert i forbindelse med Villrein og Samfunn.

2.6 Villreinsentrene og lokale museer

De to villreinsentrene kan bli viktige i forbindelse med utviklingen av de to regionene. Sentrene har allerede tatt tydelige roller som formidlere og som møteplasser for aktørene i fjellforvaltningen. Begge sentre er også i god gang med å etablere utstillinger som vil bli viktige arenaer for formidling.

Villreinsentrene kan således bli knutepunkter for den videre av regionene. Villreinsenter Nord er allerede i dag til en viss grad et ressurscenter for reiselivet ved at Viewpoint Snøhetta er en attraksjon og ved at naturveiledere gjennomfører kurs om villreinen og fjellet for reiseliv og DNT. Dette bør kunne utvikles videre, også i region sør. Dette er et av de temaene vi klarest ser som en fellesnevner og som vil kunne brukes aktivt i arbeidet med å opprette regionene.

I region nord er Gudbrandsdalsmusea en sammenslutning av museene i Gudbrandsdalen. Museet på Lesja har allerede en interessant utstilling knyttet til villrein og villreinfangst. Det er grunn til å utvikle et samspill mellom villreinsentrene og lokale museer, der de lokale museene i større grad setter villreinen og villreinfangsten i en bredere historisk og samfunnsmessig sammenheng.

Villreinfangsten som verdensarv

I Nord-Gudbrandsdalen har en i flere år arbeidet med å få regionen på UNESCOs verdensarvliste som et eksempel på en kultur der villreinen og villreinfangsten fremdeles er et levende element. Det er her paralleller til Lapponia, som er et verdensarvprosjekt knyttet til en levende samisk kultur, <http://whc.unesco.org/en/list/774>. Kunnskapen om villreinenes ulike innvandringsveger og betydningen villreinen har hatt for de første kulturenes utvikling i Europa understreker at villreinen er en del av verdensarven og gir legitimitet til dette prosjektet.

2.7 Oppfølging på regionalt – landsdelsnivå

Siden Villrein og Samfunn, og særlig etter at arbeidet med de regionale planene startet, har en ansett disse planene som et mulig grunnlag for å innføre europeiske villreinregioner. Foreløpige resultater fra studiene av regionale planer viser at europeiske villreinregioner så langt ikke har vært et tema i planarbeidene. De europeiske villreinregionene er heller ikke nevnt i vedtatte handlingsprogram eller i de handlingsprogrammene som er under arbeid. Unntaket er planen for Setesdalsområdene, Heiplanen, hvor dette er et punkt, men hvor en ser fram til hva MD eller DN kommer til å legge i begrepet (Bråtå m.fl. in.prep.).

Undersøkelsene av planarbeidet indikerer at man i de enkelte planarbeidene så langt «har hatt nok med seg selv», og at grenseområder og perspektiver på landsdelsnivå i form av større regioner er blitt for omfattende tema til å bli tatt opp i nevneverdig grad. Det er også

et foreløpig inntrykk at arbeidet med de regionale planene i stor grad har dreid seg om å få ferdig en plan og få trukket opp de nødvendige soner med tilhørende retningslinjer (Bråtå m.fl. in.prep.). Konsekvensen har vært at en i liten grad også har gått mer aktivt inn i arbeidet med hvordan disse planene kan bli virkemidler som styrker fjellbygder og kommuner. Det synes å være forventninger til dette, og denne siden av arbeidet med de regionale planene. En satsing i den retning vil derfor trolig øke de regionale planenes legitimitet.

3 SLUTTVALURDERING OG VÅRE ANBEFALINGER

3.1 Sluttvurdering

Ide-dugnadene viste at aktørene ønsker mer samarbeid på tvers av villreinområder og regionale planer der en ser praktisk nytte av dette. Det var imidlertid en klar motstand mot nye «råd eller utvalg» fordi forvaltningen av disse fjellområdene og villreinbestandene allerede består av mange aktører. Samla sett er det riktig å si at deltagerne på ide-dugnadene uttrykte en avventende holdning til europeiske villreinregioner, og det synes å være størst skepsis i region sør. Det ble påpekt at en eventuell innføring av europeiske villreinregioner burde skje på bakgrunn av en prosess med betydelig brukermedvirkning hvor en har tid og virkemidler til å utvikle og konkretisere innholdet i de europeiske regionene.

3.2 Våre anbefalinger

Vi anbefaler at det i 2013 startes en prosess som kan lede fram til etablering av de europeiske villreinregionene og at denne prosessen legges opp slik at en betydelig brukermedvirkning bidrar til å konkretisere innhold og utvikling av regionene. Dette bør skje i form av noen konkrete prosjekter med tematikk og deltakelse på tvers av de etablerte villreinområdene. I utformingen av disse “prosjektene” bør en også se på allerede igangsatt aktivitet. Med bakgrunn i ide-dugnadene og vår egen kunnskap om områdene mener vi å kunne peke på minst fem ulike og aktuelle prosjektområder. Vi har her nevnt hvordan en del aktører kan involveres, men lista er ikke uttømmende. Det er viktig at de som er relevante i ulike sammenhenger involveres.

1) At det etableres en arbeidsgruppe som videreutvikler ideene bak europeiske villreinregioner og som bidrar til å konkretisere disse ideene. En naturlig start for en slik gruppe kan være et seminar som viderefører idedugnadene som vi har kjørt i dette prosjektet. Som deltagere ser vi det som naturlig at en trekker med flere av ressurspersonene som deltok i ide-dugnadene, f.eks. representanter for grunneiere/rettighetshavere og reiselivsbedrifter, samt representanter fra Norsk Villreinsenter. I tillegg til dette bør en vurdere om bl.a. fylkesmenn, fylkeskommuner, Direktoratet for Naturforvaltning og Miljøverndepartementet burde delta.

Denne arbeidsgruppa bør jobbe på et relativt fritt og bredt grunnlag. På bakgrunn av bl.a. ide-dugnadene ser vi likevel en del tema som det er naturlig å ta tak i:

a. Videreutvikle en strategi for verdiskaping rund villrein, herunder arbeidet retta mot reiselivet, mulighetene og tankene rundt såkalte “vekstpunkt” som har vært fremma i forhold til Hjerkin.

En mulig start på dette er å gjennomføre et seminar retta mot reiselivet med villrein som tema og som fokuserer på verdiskaping og villrein som kapital for reiselivsbedriftene. Dette seminaret er også foreslått som et eget punkt under formidlingsstrategien for de regionale planene som NINA har utarbeidet

b. Utrede og konkretisere hvordan lokale, regionale museer og samlinger kan involveres i arbeidet med å utvikle regionene. Herunder en re-vitalisering av arbeidet med “villreinfangsten som verdensarv”.

2) At det satses på å styrke kunnskapen om reinens innvandringshistorie. Dette er viktig kunnskap som allerede i dag brukes i verdibyggningen rundt villrein og som er etterspurt i begge regioner.

3) At en øker kunnskapen om å re-etablere trekk mellom villreinområder og at en øker samarbeide i bestandsforvaltningen på tvers av etablere villreinområder. Dette kan gjøres med å bygge videre på arbeidet som er gjort og som gjøres i GPS-prosjektene i Langfjella når det gjelder:

a. å reetablere kontakten mellom Hardangervidda og Nordfjella

b. arbeidet med å øke reinens bruk av de sørlige delene av Setesdalsområdet.

Dette er allerede igangsatte prosjekter hvor en har hatt felles styringsgruppemøter i region Sør. Dette bør en gå videre med og fellesmøtene bør legges til Norsk Villreinsenter Sør.

4) At en vurderer mulighetene for å lage en felles arena og opplegg rundt utformingen av handlingsprogrammene til de regionale planene. Felles møter på tvers av plangrensene vil være viktige for å styrke regionsidentiteten og for å utvikle gode handlingsprogram. Dette bør om mulig legges til de to villreinsentrene som også kan få en rolle i forbindelse med formidling og lagring av informasjon som er relevant for handlingsprogrammene. Erfaringene med felles samlinger i arbeidet med regionale planer er gode og MD bør vurdere å arrangere tilsvarende samlinger i forbindelse med utforming og rullering av handlingsprogrammene for regionale planer samtidig som at villreinsentrene gis en tydelig rolle på disse samlingene.

5) At en ser på hvordan det offentlige virkemiddelapparatet kan bidra til å styrke arbeidet med regionene. Sentralt her vil være at virkemiddelapparatet i samarbeid med bedriftene utvikler og bygger opp under kommersiell aktivitet i utvalgte områder. Dette kan være i forhold til spesifiserte tema eller med en bredere tilnærming i slike områder, eksempelvis med virkemidler fra Innovasjon Norge, de ulike verdiskapingsprogrammene mm. Tankene rundt såkalte vekstpunkt (se pkt. 1) kan være verdifulle i så måte og by på interessante muligheter i de mest utfordrende fokusområdene.

4 REFERANSELISTE

- Andersen, R. & Hustad, H. (2004). *Villrein og samfunn. En veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein fjell*. (Norsk institutt for naturforskning – temahefte nr. 27, 2004). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning
- Bråttå, H.O. (1997). *Evaluering av fylkesdelplan for Rondane*. (Norsk institutt for by- og regionforskning – rapport 18, 1997). Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Bråttå, H.O. (2001). Forvaltningen av villreinen og dens ressursystem i Rondane. Belyst i et arenaperspektiv med makt og kunnskap som teoretiske innfallsvinkler. (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo. (UiO) Geografisk institutt, Oslo.
- Bråttå, H.O., Hagen, S.E. & Overvåg, K. (2010). *Villreinen og villrein fjellet som kilde til verdiskaping og samfunnsutvikling*. (Østlandsforskning – Rapport nr. 6, 2010). Lillehammer: Østlandsforskning.
- Bråttå, H.O. & Lurfald, M. (2012). *Maten og matproduktene i Gudbrandsdalen. Historiske hovedtrekk siden steinalderen*. (Østlandsforskning – Rapport nr. 3, 2012). Lillehammer: Østlandsforskning.
- Bråttå, H.O. & Hole, R. (2012): Kulturminner om villreinfangst. Måltrettet satsing i Rondane. *Villreinen, 76-77*.
- Bråttå, H.O., Ericsson, B., Reimers, E. & Skjeggedal, T. (in.prep.). *Evaluering av regionale planer for fjellområder med villrein*. (Østlandsforskning – rapport foreløpig utgave, 2013). Lillehammer: Østlandsforskning.
- Strand, O., Gundersen, V., Panzacchi, M., Andersen, O., Falldorf, T., Andersen, R., Van Moorter, B., Jordhøy, P. og Fangel, K. (2010). *Ferdse i villreinens leveområder*. (Norsk institutt for naturforskning – rapport nr. 552, 2010). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Strand, O., Jordhøy, P., Mossing, A., Knudsen, P. Aa., Nesse, L., Skjerdal, H., Panzacchi, M., Andersen, R. og Gundersen, V. (2011a). *Villreinen i Nordfjella- status og leveområde*. (Norsk institutt for naturforskning – rapport nr. 634, 2011). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Strand, O., Panzacchi, M., Jordhøy, P., Andersen, R., og Bay, L. A. (2011b). *Villreinens bruk av Setesdalsheiene- Sluttrapport fra GPS merkeprosjektet 2006- 2010*. (Norsk institutt for naturforskning – rapport nr. 694, 2011). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Strand, O., Flemsæter, F., Gundersen, V. & Rønningen, K. (2013). *Horisont Snøhetta*. (Norsk institutt for naturforskning – temahefte nr. 51, 2013). Trondheim: Norsk institutt for naturforskning.
- Vaa, J. & Bitustøyl, K. (2012). *Reinen på Hardangervidda; natur og kultur*. Rødberg: Villreinutvalget for Hardangervidda.

5 VEDLEGG

Vedlegg 5.1. Dagsorden og deltakere på møte på Villreinsenter Nord, Hjerkin, 18.2.2013

Dagorden

11.00-11.30: Velkommen - hva vil vi med denne ide-dugnaden? v/Hans Olav Bråtå, Østlandsforskning.

11.30-12.00: Om europeiske villreinregioner, med vekt på den nordre. v/ Olav Strand, NINA.

12.00-12.30: Villreinsenter Nord; om senteret i dag og planer. v/ Jo Skorem, Villreinsenter Nord.

12.30-13.15: Lunch

13.15-15.45: Hva kan bli innholdet i europeiske villreinregioner, særlig den nordre?

15.45-16.00: Oppsummering og vel hjem.

Spørsmål

- 1) Hva er aktuelle villreinfaglige tema for de to regionene, hver for seg og sett i sammenheng?
- 2) Hvordan kan villreinregionene brukes som grunnlag for verdiskaping?
- 3) Er det områder som bør ha et spesielt fokus mht muligheter og begrensninger for realiseringen av regionen?

I forhold til villrein og i forhold til næringsutvikling

- 4) Hvilken rolle kan Villreinsenter Nord – og lokale/regionale museer ha i arbeidet med de europeiske regionene?
- 5) Hvordan kan det utvikles et samarbeid innen hver region og hva kan en lære av hverandre?
- 6) Kan det utvikles en felles identitet for hver av regionene?
- 7) Hvordan kan europeiske villreinregioner knyttes til plan- og tiltaksarbeid?

Regionale planer og kommuneplaner

Verneområder og forvaltningsplaner

FoU

Innovasjon Norge, Villreinen som verdiskaper ++

Deltakere

* Hans Olav Bråtå, Østlandsforskning

* Torveig Dahl, Gudbrandsdalsmusea

- * Bengt Fasteraune, Ordfører i Dovre
- * Anne-Lise Fløttum, Villreinen som verdiskaper
- * Benedikte F. Furulund, Gudbrandsdalsmusea
- * Gunhild H. Hansen, Gudbrandsdalsmusea
- * Tom Hjemseteren, Fylkesmannen i Hedmark
- * Morten Liebe, iNasjonalparker og villreinnemnda for Rondane og Sølknkletten
- * Per Olav Mathiesen, Villreinnemnda for Rondane og Sølknkletten
- * Jon Halvor Midtmageli, Oppland fylkeskommune
- * Wilhelm Murray, Hedmark fylkeskommune
- * Espen Rusten, Villreinsenter Nord-Hjerkinn
- * Jo Skorem, Villreinsenter Nord – Hjerkinn
- * Olav Strand, NINA
- * Maj-Britt Svastuen, Rondane-Dovrefjell reiselivslag
- * Halldis Tvette, Venabu Fjellhotell
- * Lars Tvette, Venabu Fjellhotell
- * Heidi Ydse, Villreinsenter Nord-Hjerkinn * Jo Øvergård, Sollia

Vedlegg 5. 2. Dagsorden og deltakere på møte på Villreinsenter Sør, Skinnarbu, 21.2.2013

Dagorden

11.00-11.30: Velkommen - hva vil vi med denne ide-dugnaden? v/Hans Olav Bråtå, Østlandsforskning.

11.30-12.00: Om europeiske villreinregioner, med vekt på den søndre. v/ Olav Strand, NINA.

12.00-12.30: Villreinsenter Sør; om senteret i dag og planer. v/ Anders Mossinge, Villreinsenter Sør.

12.30-13.15: Lunch

13.15-15.45: Hva kan bli innholdet i europeiske villreinregioner, særlig den søndre?

15.45-16.00: Oppsummering og vel hjem.

Spørsmål

- 1) Hva er aktuelle villreinfaglige tema for de to regionene, hver for seg og sett i sammenheng?
- 2) Hvordan kan villreinregionene brukes som grunnlag for verdiskaping?
- 3) Er det områder som bør ha et spesielt fokus mht muligheter og begrensninger for realiseringen av regionen?

I forhold til villrein og i forhold til næringsutvikling

- 4) Hvilken rolle kan Villreinsenter Sør – og eventuelt lokale/regionale museer ha i arbeidet med de europeiske regionene?
- 5) Hvordan kan det utvikles et samarbeid innen hver region og hva kan en lære av hverandre?
- 6) Kan det utvikles en felles identitet for hver av regionene?
- 7) Hvordan kan europeiske villreinregioner knyttes til plan- og tiltaksarbeid?

Regionale planer og kommuneplaner

Verneområder og forvaltningsplaner

FoU

Innovasjon Norge, Villreinen som verdiskaper ++

Deltakere

Silje Ljøterud Bergan, Villreinnemnda for Hardangervidda

Hans Olav Bråtå, Østlandsforskning

Kjell Bitustøyl, Norsk Villreinsenter - Sør

Grete Blørstad, Nore og Uvdal kommune

Ellen Korvald, Buskerud fylkeskommune

Svein Erik Lund, Villreinutvalget for Hardangervidda

Dorthe Huitfeldt, Vinje kommune

Anders Mossing, Villreinsenter Sør-Skinnarbu

Trygve Normann, Finse 1222

Oddmund Olesrud, Tinn kommune

Olav H. Opedahl, Villreinnemnda for Hardangervidda

Karin Rø, Rjukan turist

Margit Smeland, Villreinnemnda for Setesdal

Olav Strand, NINA

Magne Torvetjønn, Villreinutvalget for Hardangervidda

Arne Vinje, Vinje kommune

Johan Vaa, Hardangervidda Grunneigarsamskipnad

Rapporten Villrein og Samfunn foreslo i 2004 at det ble etablert to «europeiske villreinregioner» i Sør-Norge. Disse skulle reflektere vårt ansvar for arten, dens betydning for europeisk historie og ønsket om å legge til rette for at villreinen fikk mulighet til å vandre mellom det som i dag er adskilte villreinområder. Hva dette skulle medføre mer konkret, og hvordan de skulle forankres regionalt, har imidlertid vært uklart. For å få større klarhet i slike spørsmål er det gjennomført to ide-dugnader med berørte interessenter i hver region. Hovedkonklusjonen i rapporten er at det er interessant å se større områder i sammenheng, men at eventuelle europeiske villreinregioner må vokse fram via utvikling av et faktisk samarbeid mellom ulike aktører, herunder grunneiere og næringsliv. En konkret satsing på villreinrelatert næringsutvikling, særlig innen reiselivet, samt utvikling av kunnskap som kan støtte opp under dette vil være viktig i det videre arbeid med de aktuelle regionene.

ØF-rapport 2/2013

ISBN nr: 978-82-7356-718-5